

Versneld leren schrijven in het eerste leerjaar

1. Identificatie van de voorbeeldpraktijk

In dit werkkader beschrijven we een leerlijn met tijdsplan om kinderen versneld het vloeiend schrift aan te leren.

1.1. Fase van het zorgcontinuüm

Verhoogde zorg

2. Beschrijving van de voorbeeldpraktijk

2.1. Doelgroep

Wie behoort tot (uiteindelijke) doelgroep van de praktijk?

De doelgroep van deze praktijk zijn kinderen die instappen in het eerste leerjaar met een schoolse voorsprong voor lezen. Ook kinderen die in de loop van het schooljaar versneld instappen in het eerste leerjaar behoren tot deze doelgroep.

Zijn er intermediaire doelgroepen? Zo ja, welke?

Omdat de klas- en zorgleerkrachten in de eerste plaats een belangrijke rol innemen bij het signaleren van deze kinderen, is het belangrijk om hen zo veel mogelijk te informeren over hoe ze deze kinderen kunnen leren herkennen. Op die manier kunnen zij correct signaleren. Daarom zijn zij een intermediaire doelgroep bij deze praktijk.

Aan de hand van gesprekken met ouders kunnen we ook samen in kaart brengen hoe groot de eventuele schoolse voorsprong van een kind precies is. De ouders zijn dus ook een belangrijke intermediaire doelgroep.

Hoe wordt bepaald welke personen tot de doelgroep behoren?

Op het einde van de derde kleuterklas plannen we een overleg met de kleuterleraren vanuit de volgende richtvragen:

- Geeft het kind aan met letters bezig te zijn?
- Geven de ouders aan dat hun kind sterk is in lezen of sterk met letters bezig is?
- Merk je in de klaswerking dat het kind graag met letters bezig is?

Deze informatie wordt doorgegeven aan de collega's van L1 het eerste leerjaar tijdens een gesprek op het einde van het schooljaar. Daarop worden alle kinderen structureel besproken en is er dus ook aandacht voor de opvallende kenmerken van een voorsprong voor taal (zie verder).

In september van het nieuwe schooljaar bepaalt de zorgcollega van het eerste leerjaar een eventuele leervoorsprong voor lezen. De letterkennis van de leerling wordt getest. Deze testing nemen we af bij de kinderen die door de collega's van de kleuterschool of door hun ouders reeds werden gesignaleerd als sterk met letters. Bij kinderen die van een andere kleuterschool naar onze school komen, stellen we de ouders vragen over de schoolse ontwikkeling tijdens een inschrijvingsgesprek. De zorgcollega van het eerste leerjaar neemt ook contact op met de vorige school om bijzonderheden in de schoolse ontwikkeling te bevragen.

Het zorgteam (zorgleraar eerste leerjaar en CSF-coördinator) beslist in overleg met klasleraren wie er start met het versnelde traject van het leren schrijven. Deze beslissingen worden individueel, kind per kind genomen. We hanteren geen cut off-score.

Wanneer een leerling versneld instapt in het eerste leerjaar in de loop van het schooljaar, zal deze sowieso het traject van versneld leren schrijven doorlopen.

Betrokkenheid doelgroep

De zorg coördinator en de zorgcollega van het eerste leerjaar werden betrokken bij de ontwikkeling van dit traject. De zorgcoördinator verzamelde wetenschappelijk onderbouwde gegevens (Peerlings, 2020) voor het ontwikkelen van een leerlijn die van gemakkelijk te vormen letters geleidelijk overgaat naar moeilijk te vormen letters. De zorgcollega verzamelde materiaal per letter om telkens te evolueren van grote naar fijne motoriek. Dit materiaal werd door de leerkrachten van het eerste leerjaar zelf samengesteld. Ook herhalingsoefeningen voor in de klas en thuis werden door de zorgcollega verzameld. Samen met de zorgcoördinator werd er ook gezocht naar een uitdagende manier van verwerken.

De ouders van de betrokken leerlingen zullen worden betrokken bij de evaluatie van deze leerlijn. Via tussentijdse gesprekken en een eindgesprek bij het afronden van de leerlijn komen we meer te weten over dit traject. Op die manier kunnen we onze huidige leerlijn bijsturen en doorontwikkelen.

Doel

Hoofddoel

Het doel van deze leerlijn is het versneld aanbrengen en inoefenen van de schrijffletters.

Subdoelen

Wanneer de leerlingen dit traject succesvol afronden, zijn er meer mogelijkheden voor het bieden van verrijking als binnenklasdifferentiatie. Als ze kunnen schrijven kunnen ze zelfstandiger verrijkingsmateriaal maken. Dat bevordert het gevoel van autonomie.

Als de leerlingen kunnen lezen én schrijven verruimt het ook de mogelijkheden van verrijking binnen en buiten de klas, in bijvoorbeeld de externe verrijkingsklas. De klasleraren hebben keuze uit meer verschillende verrijkingsmaterialen.

2.2. Aanpak

Algemene opzet van de voorbeeldpraktijk

Enkele keren per week wordt de leerling die dit versneld traject doormaakt begeleid in de zorgklas van het eerste leerjaar. Hoe vaak is afhankelijk van hoeveel letters er per week op de planning staan. We hebben een algemene planning opgesteld als richtlijn. We passen deze aan naar gelang de vooruitgang van de leerling die het versnelde traject doormaakt.

Concrete inhoud van de voorbeeldpraktijk

In wat volgt geven we de volgorde weer waarin letters worden aangeleerd: van motorisch gemakkelijk en belangrijk naar motorisch moeilijk.

Voor een efficiënte schrijfontwikkeling moet er voldaan worden aan een aantal voorwaarden in de vroege fijnmotorische ontwikkeling. Deze worden niet behandeld in deze leerlijn. Het is wel nodig om vooraf te bekijken of er bij de betrokken leerling nog onderwijsnoden zijn op deze belangrijke deelaspecten:

- Schrijfhouding
- Pengreep
- Schrijfpatronen en draairichting
- Schrijfbeweging

Opmerking: de letters q – x – y worden niet aangebracht in L1, maar wel in L2. Als een leerling één van deze letters in de naam heeft, wordt die betrokken letter wel aan die leerling afzonderlijk aangeleerd.

STAP 1: week 1

We beginnen met letters waarbij de draairichting belangrijk is. Dat zijn richtingsgevoelige letters. Deze letters moeten linksom gevormd worden.

LET OP: Eenmaal fout geautomatiseerd is het moeilijk om dit om te buigen. De verkeerde draairichting zorgt voor vertraging en onnodige penheffingen.

a – aa - d – g

STAP 2: week 2 en 3

We gaan over op letters die een zuivere basisvorm hebben, zoals de *lus naar boven of de stok naar boven en terug*. Wees aandachtig voor het onderscheid tussen kort en lang en het feit dat de lengte soms een andere letter maakt. Ook het aantal basisvormen (zoals de beentjes bij de u, ui, uu) maakt een andere letter.

e – l – t
i – u – ui – uu – au

Al kunnen kinderen nog niet alle letters lezen, ze kunnen deze reeks al wel na elkaar aanleren en als de letters als leesletters aangeleerd zijn, vlot aan het motorisch patroon koppelen. We hechten in deze leerlijn meer belang aan het goed en didactisch doordacht motorisch aanleren van de lettervormen, dan aan het aanhouden van de lettervolgorde die gekozen werd voor het leren lezen.

STAP 3: week 4 en 5

In de volgende stap werken we met *motorisch gelijke letters*. De basisbeweging is gelijk, maar ze moeten met een duidelijk onderscheid van elkaar gevormd kunnen worden.

- Kort en lang onderscheid in de stokken naar beneden

m – n – p

- Uitzwaai van de letter

(l) – b

- Lange lus naar boven en stok naar beneden

h – k – f

- Korte stok naar boven en lange lus naar beneden

(g) – j – ij

STAP 4: week 6 en 7

Bij de volgende reeks letters is de *draairichting* opnieuw van belang en komt er nog een moeilijkheid bij, namelijk de *verbinding bovenaan met de volgende letter*.

oo – o – ou – oe – c
ee – ei – ie – eu

STAP 5: week 8

Daarna volgen de *motorisch moeilijkste letters*.

v – w

(k) – r – s – z

STAP 6: week 9

We eindigen deze leerlijn met *moeilijke verbindingen*.

be – br – bi

ve – vr – vi

we – wr – wi

sch

3. Uitvoering

Materialen

- Voor het in kaart brengen van een eventuele voorsprong voor lezen in L1 gebruiken we flitskaartjes van de letters zoals ze volgens de methode van Mol en Beer worden aangeleerd.
- Het materiaal dat gebruikt wordt voor het aanbrengen en inoefenen van de schrijffletters werd voornamelijk zelf ontwikkeld door onze collega's uit het eerste leerjaar.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

In onze school wordt het versnelde traject begeleid door de zorgleerkracht van het eerste leerjaar. Deze persoon heeft kennis over de leerlijn aanvankelijk schrijven. Er is ook inzicht nodig in verschillende deelaspecten van de fijnmotorische ontwikkeling, zoals schrijfhouding, pengreep, schrijfpatronen, draairichting en schrijfbeweging. Op die manier kan er op alle deelvaardigheden van het aanvankelijk schrijfproces worden geobserveerd en geremedieerd.

Als begeleider kan je best de rol van coach aannemen, kan je best niet vervallen in een autoritaire lerarenstijl. Wees ook authentiek als leraar en als mens. Zeg wat je doet en doe wat je zegt. Geef leerlingen autonomie binnen duidelijk geformuleerde grenzen. Kader daarbij niet alleen wat je verwacht, maar ook waarom je dat verwacht.

Randvoorwaarden

Voor het hele team, en in het bijzonder voor de collega's van het eerste leerjaar, moet het duidelijk zijn waarom we extra inzetten op het versneld leren schrijven. Dan kan er bekeken worden welke

uurbesteding er vanuit het zorgpakket kan gemaakt worden. Bij ons op school wordt dit door de zorgleerkracht van het eerste leerjaar georganiseerd.

Praktisch is het handig wanneer er voor deze werking een apart lokaal kan voorzien worden. Ook moet er overleg zijn tussen de betrokken leraren om deze werking te kunnen inpassen in ieders lessenrooster en om frequent te evalueren. De evaluatie organiseert de CSF-coördinator door gesprekken in te plannen met de betrokken klasleraar, ouders en zorgleraar. Deze gesprekken vinden plaats tijdens en ook na het afronden van het traject.

De ouders van de betrokken leerling nemen ook een belangrijke taak op zich. Daarom is het een belangrijke voorwaarde dat de ouders dit traject ook thuis mee ondersteunen. Het schrijven is een vaardigheid die enkel kan getraind worden door frequente inoefening. Die gebeurt op school, maar ook thuis. Na het aanbrengen en inoefenen van de nieuwe letters in de zorgklas, voorziet de zorgleraar materiaal om verder in te oefenen. Dit materiaal wordt twee keer gekopieerd: een werkblad per letter voor in de klas en hetzelfde werkblad voor thuis.

Kosten

Voor het uitwerken van de leerlijn was er een literatuurstudie en een vertaling naar de klaspraktijk nodig. Dat kostte zo'n 5 uren werk. De praktische uitwerking vroeg ongeveer 3 uren werk. Het materiaal was reeds op school aanwezig. Het diende geschikt te worden in de juiste volgorde en te voorzien worden van aanbreng- en oefenmateriaal. Zo is alles verzameld in een kopieerklare map.

Voor de materiële kosten moet je rekening houden met volgende zaken: uitrusting van het lokaal (bord, kleiner wisbord, ...), persoonlijk materiaal voor de leerling (kaft, kopieën, ...), aankoop materialen (schrijfhulpje indien nodig) en investeren in levenslang leren (navormingen, literatuur, ...). Het is moeilijk om in te schatten wat daarvan de jaarlijkse kost is. Dat is erg afhankelijk van in welke fase de school zich bevindt. In de opstartfase zal er wat meer geïnvesteerd moeten worden om deze werking op poten te kunnen zetten. Eens de werking loopt, worden de kosten jaarlijks beperkt tot het vernieuwen van materiaal en het investeren in het levenslang leren.

4. Onderbouwing

Verantwoording

Deze praktijk kan gezien worden als een vakversnelling (Smeets, 2021; Southern & Jones, 2004). Dat wil zeggen dat we sneller de leerstof aanbrengen en inoefenen dan de leerlijn voor gemiddelde leerlingen van de klas. De instructie wordt verkort (Verachtert, 2021; Vantassel-Baska et al., 2008).

Een vakversnelling kan positieve effecten hebben op academische prestaties van cognitief sterk functionerende leerlingen (Steenbergen-Hu et al., 2016). Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat leerlingen (uit het lager- en secundair onderwijs) die versneld zijn gemiddeld gezien beter presteren dan de even begaafde leeftijdsgenoten die niet versneld worden (Steenbergen-Hu et al., 2016). Versnellen wordt gezien als een zeer effectieve interventie (Smeets, 2021).

De leerlingen worden in deze praktijk gegroepeerd met ontwikkelingsgelijken (Smeets, 2021) . Op die manier komen ze in contact met kinderen die mogelijks dezelfde interesses of passies delen en kan het gevoel van 'anders zijn' tegengegaan worden (Lavrijsen & Verschueren, 2021). Samen werken aan een gemeenschappelijk doel kan voor een gevoel van verbondenheid zorgen (Ryan & Deci, 2017; Vansteenkiste et al., 2017) en dat is belangrijk voor de motivatie.

Samenvatting werkzame elementen

- Groeperen van alle leessterke en versnelde leerlingen van het leerjaar
- Klasexterne werking
- Wekelijkse feedback naar de betrokken kinderen, hun ouders en de leraren
- Overleg met de betrokken leraren en de ouders (bij zowel het screenen als het opvolgen en evalueren)
- Het tempo van het traject kan worden aangepast aan de leersnelheid van de leerling

Uitkomstenmonitoring

Dit is het eerste schooljaar waarin we het traject op deze manier vormgeven en in een leerlijn gieten. We houden frequente overlegmomenten met de betrokken ouders en leraren om de leerlijn bij te sturen. Aan het einde van het traject wanneer de leerlingen alle letters hebben geleerd, kunnen we het gelopen traject verder beoordelen. Hierbij zullen we alle betrokken partijen (ouders, betrokken leraren en leerlingen) bevragen.

Referenties en bronvermeldingen:

- Kulik, J., & Kulik, C. (2004). Meta-analytic studies of acceleration. In N. A. Colangelo, S.G. & M. Gross (Eds.), *A Nation deceived* (Vol. II, pp. 13-22). Iowa City: University of Iowa.
- Lavrijsen, J. & Verschueren, K. (2021). Sociaal-emotioneel functioneren van cognitief begaafde kinderen en jongeren. In K. Verschueren, S. Sypré, E. Struyf, J. Lavrijsen, & M. Vansteenkiste (Eds.), *Ontwikkelen van cognitief Talent. Handboek voor onderwijsprofessionals*. (pp. 33-46). Acco learn.
- Peerlings, W. (2020). *Psychomotorische ontwikkeling en remediërend leren: Effectief leren door te doen*. LannooCampus
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development and wellness*. Guilford.
- Smeets, S. (2021). Groeperen en versnellen als interventie voor cognitief begaafde leerlingen. In K. Verschueren, S. Sypré, E. Struyf, J. Lavrijsen, & M. Vansteenkiste (Eds.), *Ontwikkelen van cognitief talent. Handboek voor onderwijsprofessionals*. (pp. 131-145). Acco Learn
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Boncquet, M., Sypré, S., Lavrijsen, J., & Verschueren, K. (2021). De rol van motivatie in het presteren en welbevinden van cognitief begaafde leerling. In K. Verschueren, S. Sypré, E. Struyf, J. Lavrijsen, & M. Vansteenkiste (Eds.), *Ontwikkelen van cognitief Talent. Handboek voor onderwijsprofessionals*. (pp. 48-70). Acco learn.
- Southern, W. J., & Jones, E. D. (2004). Types of acceleration: Dimensions and issues. In N. Colangelo, S. G. Assouline, & M. U. M. Gross (Eds.), *A Nation Deceived* (Vol. II, pp. 5-12). Iowa City: University of Iowa.
- Steenbergen-Hu, S., & Moon, S. M. (2010). The effects of acceleration on high-ability learners: A meta-analysis. *Gifted Child Quarterly*, 55(1), 39-53.
<https://doi.org/10.1177/0016986210383155>

- Vansteenkiste, M., Aelterman, N., De Muynck, G.-J., Haerens, L., Patall, E., & Reeve, J. (2017). Fostering personal meaning and self-relevance: A self-determination theory perspective on internalization. *The Journal of Experimental Education*, *86*(1), 30-49. <https://doi.org/10.1080/00220973.2017.1381067>
- VanTassel-Baska, J., Hubbard, G. F., & Robbins, J. I. (2020). Differentiation of instruction for gifted learners: Collated evaluative studies of teacher classroom practices. *Roeper Review*, *42*(3), 153–164. <https://doi.org/10.1080/02783193.2020.1765919>
- Verachtert, 2021; Vantassel-Baska et al., 2008